

DR. OLÁH JÁNOS

Szeged

Kisparti János, a pedagógus

Cikkünkben Kisparti János szellemét kívánjuk megidézni. Egy emberét, kinek az élete szakadatlan küzdelem, harc volt az általa, kortársai, rendje által kitűzött célok elérése, megközelítése érdekében.

1945 után Kisparti János munkásságát szinte senki sem értékelte. A ma pedagógusa nagyon keveset tud nevelési elveiről, didaktikai nézeteiről, szervező és irányító munkájáról, az általa alapított folyóiratokról, jelentőségéről.

Kisparti János 1885. április 12-én született Vácott. Szülei gazdálkodók voltak, az anyakönyvi bejegyzés szerint „szőlőművesek”. Édesanyja Flórián Mária, édesapja Kisparti Pál.¹ Vácott járt elemi iskolába, majd gimnáziumba, Kecskeméten érettségizett.

Ma is megilletődöttséggel nézi az érdeklődő olvasó a váci és kecskeméti piarista gimnázium évkönyveiben Kisparti kitűnő tanulmányi eredményeit. A gimnázium V. osztályának befejeztével felvételt kérte a piarista rendbe. Sokoldalúságára jellemző, hogy hetedikos diákkorában vallástani, természettudományi és esztétikai dolgozataival nyert önképzőkori jutalmat, nyolcadikos korában ellenben magyar irodalmi, történelmi és fizikai munkáival aratott babérokat, emellett társai kitűnő matematikusnak, jó zenésznek és elsőrangú gyorsíróknak tartották.²

1905-ben a pesti egyetemen kezdte el felsőfokú tanulmányait. Párhuzamosan folyt papi-teológiai felkészítése a rend budapesti intézetében, valamint latin—magyar szakos középiskolai tanári képzése az egyetem bölcsészkarán. Az egyetemi évek még magasabbra szorították a tehetséges ifjú ambícióját. Szívesen járt az előadásokra, de még szívesebben merült bele a szakirodalom műveinek tanulmányozásába.

Igazi szerelme a filozófia volt. Ezért bár szívesen járt Beöthy Zsolt formailag tökéletes és Riedl Frigyes eszmékben gazdag irodalmi vagy Ponorí Thewrek Emil lelkes filológiai előadásaira, mégis otthonosabban érezte magát Alexander Bernát, Medveczky Frigyes és Pauler Imre filozófiai óráin; aminthogy szívesebben merült bele egy-egy filozófiai, mint egy-egy irodalmi vagy nyelvészeti kérdés tanulmányozásába.

A pedagógiával már a filozófián keresztül és az egyetemen barátkozott meg, de annál alaposabban és egész életre szólóan. Alapvizsgája után már tudatosan pedagógusnak érezte magát, és azontúl a filozófiával csak mint a pedagógia legfontosabb segédtudományával foglalkozott. Egyetemi eszménye Fináczy Ernő lett.³

Az 1909/10-es tanévben lépett katedrára a váci piarista gimnáziumban, ahol azonnal belekerült a kezdő tanárok taposómalmába: a heti 19—21 óra mellett vállalnia kellett az önképzőkör és az énekkar vezetését, az iskolai és társadalmi ünnepek rendezését és a sokféle reprezentálást. Nem szabad elfelejtenünk, hogy Kisparti János szülővárosába, gyermek- és ifjúkori környezetébe került, így nem vonhatta ki magát a kisvárosi élettel járó társadalmi kötelezettségek alól.

Kisparti János szerencsés volt, az egyik kiváló magyarországi gimnáziumban kezdhette pályáját. Az intézetet gróf Kollonitz Zsigmond váci megyés püspök alapította 1714-ben. Kisparti váci gimnáziumi tanári pályáját osztályfőnökséggel kezdte. Magyar, latint, görög nyelvet és filozófiát tanított, rendkívüli tárgyként pedig műéneket.

Nagy változást jelentett a háború az iskola életében. A világi tanárok közül néhányat katonának hívtak be. Otthon maradt kollégáik háborús tárgyú dolgozatokat írtak, háborús témájú emléktárgyakat, hadi bélyegeket gyűjtöttek, meglátogatták az 1849. évi csatateret stb. A munkából a diákok is kivették a részüket.

Kispartai János is kiemelkedő munkát végzett: a helyi hadsegélyező bizottság és a rokkantakat gyámolító bizottság titkára, előadója és ellenőre, a városi lisztiroda vezetője és a város Vöröskereszt üdülő-kórházának igazgatója volt. Segítette az erdélyi menekülteket. A sebesült és beteg katonáknak nemcsak lelkésze, vigasztalója, hanem tolmácsa, közbenjárója, gyámolítója lett. Sokszor látták egy-egy sebesült szállítmány érkezése után hazamenni fáradtan, amikor nem a fáradtság bántotta, hanem mert tovább nem dolgozhatott.

Vácott jelentek meg első írásai. Jó pedagógushoz illően első munkáiban diákjaihoz szólt. A „Szociális levelek” című publikációjában a levélműfajban fejtette ki nézeteit tanítványának (Tihamérnak) a nevelésről, oktatásról, az élet értelméről.⁴ A mester elmondta, hogy az iskolai nevelés célja az önállóságra szoktatás. Értekezett az akaraterőről, a helyes önértékelésről, az önmérsékletéről, a szociális erényekről (az önzetlenség, igazságosság, barátság, szolgálatkészség, előzékenység stb.). „A nevelés eszménye” című munkája is a diákokhoz szólt. Mai módon határozta meg a nevelést: „Nevelésen tágabb értelemben mindazokat a ráhatásokat értjük, amelyek a fejlődő emberi lelket érik, szűkebb értelemben csak a tervszerű ráhatásokat. A nevelés célja az önmagában és önmagáért értékes erkölcsi érték ismerete, elismerése és az aszerinti szép élet.” Érdekesek Kispartai munkájának a nevelési módszerekkel és eszközökkel foglalkozó részei is. Fontosnak tartja az önnevelést. Bírálta a marxizmust: „... a szocializmus egyoldalú hasznossági álláspontján az emberek szocializálása lehetetlen, hogy ... a vagyoni különbségek elmaradjanak, de lehetséges a szocializálás nevelés által úgy, hogy az egyéneket egyformán értékes kultúrjavak részesévé tesszük.”⁵

Kispartai más korai munkái is azt tanúsítják, hogy írójuk benne élt korában, volt érzéke a nap, a kor szenzációjának meglátásához. A diákjai részére szervezett kirándulások is ezt bizonyítják. Ott volt pl., mikor Bleriot repülőgéppel 1910. október 10-én felszállt Budapesten, s ez akkor nagy szenzációnak számított.

Jelentősek korai neveléstörténeti munkái is: „Az erkölcsi nevelés elvei a filantropistáknál”,⁶ „A váci Theresianum története”.⁷ Kiemelkedő tevékenységet folytatott a Váci Múzeum Egyesületben. Titkárként színvonalas évkönyveket szerkesztett, melyekben a megjelent éves titkári jelentések tanúskodnak sokoldalú szervező és tudományos munkájáról.

A Vácott töltött évek arra mindenesetre alkalmasak voltak, hogy ráeszméltették Kispartai Jánost igazi életirányára. Másrészt azonban azzal a veszedelemmel fenyegették, hogy túlságosan szétaprózzák idejét, s maradandó alkotásokra hivatott tehetségét tized-huszdad rangú feladatok megoldásában porlasztják szét.

Jelentős esemény volt Kispartai számára, hogy rendje vezetősége 1917-ben kiemelte váci környezetéből, és a budapesti piarista gimnáziumba helyezte. Igaz, hogy az áthelyezés kezdetben alig jelentett többet helyszínváltozásnál és ambíciófokozásnál.

Az 1919/20-as tanévben Kispartai már új munkahelyének az igazgatóhelyettese, tanártestületi jegyző, az önképzőkör és a zenekör vezetője. Magyar, latint és bölcseletet tanított.

1919-ben tagja lett a Középiszkolai Tanárok Nemzeti Szövetségének. A szövetség nagy hatást gyakorolt a magyar tanárság közszellemének alakulására, segített elviselni azt a traumát, amelyet a régi Magyarország szétesése okozott. Kispartai János elci-

től fogva cselekvő részt vett a szövetség életében, és jó ideig ő volt az életető lelke. Ő készítette el programját, ő rendezte gyűléseit és felolvasásait, s magasszintű folyóiratának, a Magyar Művelődésnek megindításával és gondos szerkesztésével példát adott minden ilyen vállalkozás megszervezésére. Ezt a körülményt azért kell kiemelnünk, mert Kispartit János közpályáját tulajdonképpen a szövetség életében való részvétele lendítette magasba. Így kerülhetett összekötetésbe a tanárvilág széles rétegeivel, ezt aztán szükségképpen követte az Országos Közoktatási Tanáccsal, majd a kultuszminisztérium magas, sőt legmagasabb köreivel való kapcsolatba jutás. Az egyszerű piarista tanár, akit akkor még semmiféle cím vagy kitüntetés nem különböztetett meg társaitól, egyik napról a másikra elismert pedagógiai tekintély lett.

A Magyar Művelődés 1922-ben így jellemezte magát: „A Magyar Művelődés 15—20 ívnyi terjedelemben jelenik meg évente. Foglalkozik általános művelődési, iskolapolitikai, elvi kérdésekkel, ismerteti a tudományos irodalom nagy alkotásait, figyelemmel kíséri az ifjúsági irodalmat. Szemle rovatában tájékoztat a hazai és külföldi kulturális törekvésekről.”⁸ Nem volt vitás, hogy a folyóirat vezetőségének háttérében Kornis Gyula (Kispartit barátja elemi iskolás korától) állt. Kispartit János is publikált a folyóiratban. „A középiskolai tanárképzés elvi szempontjai” című tanulmányában ma is létező problémákra hívta fel a figyelmet: „Aki soha középiskolában nem volt, az középiskolai tanáregyéniséget másban sem tud kialakítani.” Vagy: „... a tanárvizsgálati követelmények elsősorban a középiskolára legyenek tekintettel, ne tévesszék össze a tanári vizsgálatot az egyetemi szigorlattal.”⁹

A Magyar Paedagogia 1925-ös évfolyama közölte a budapesti piarista pedagógus egyik legértékesebb tanulmányát: „A piaristák törekvései a reális irányú oktatás terén a Ratio Educationis előtt.”¹⁰ Kispartit is izgatta rendje története, amit aztán a kolléga, barát, majd utód az igazgatói székekben, Balanyi György dolgozott fel két munkában is: „Magyar piaristák a XIX. és XX. században (Bp., 1942.)”, „A magyar piarista rendtartomány története (Bp., 1943.)”.

Erdemeiért az államfő, Horthy Miklós kormányzó, 1931. február 14-én címzetes tankerületi főigazgatóvá léptette elő.

1935-ben jelent meg Kispartit országosan legnagyobb sikert arató könyve: „A családi nevelés útjain”, melyet több társszerzővel együtt készített a szülők számára.¹¹ A Katolikus Nevelés folyóiratban a nagytekintélyű Krywald Ottó méltatta a könyvet, a Magyar Pedagógiában Friml Aladár. A „Cselekvés Iskolája” szegedi folyóiratban Diósi Géza is dicsőítőleg írt a könyvről: „A szerző a könyvet a szülőknek szánta, akik legtöbbször útmutató nélkül nevelik gyermeküket, pedig „a család az egyéni nevelés színtere”, bár az iskolának is megvolt és meglesz a nevelő funkciója, mégis az iskola „elsősorban a tanítás anyagával, módszeres munkával, tanulási és fegyelmi rendjével, hagyományával, szellemével nevel...”¹²

Kispartit komoly tanulmánnyal képviseltette magát a könyvben (176—187. old.). Felhasználta a Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet adatait. Több tanév több ezer diákja pályaválasztását elemezte, és kérdőíves adatgyűjtést végzett a saját iskolájában is. 10—11 éves tanulók körében 100 diáktól kapott választ, 14—15 éves diákok közül 71 fő kérdőívét elemezte, míg a 17—18 évesek közül 52 fő fejtette ki a pályaválasztással kapcsolatos elképzeléseit. Kispartit komolyságát bizonyítja, hogy értekezéséhez a kor külföldi szakirodalmát is feldolgozta (E. Spranger: Psychologie des Jugendalters. Leipzig, 1927.; E. Spranger: Kultur und Erziehung. Leipzig, 1928.; G. Kafka: Handbuch der vergleichenden Psychologie. München, 1922.), de épített a kor magyar munkáira is (pl. Szandner Pál: Érettségizők számának és pályaválasztásának fontosabb kultur- és szociálpolitikai tanulságai. Budapest, 1933. stb.).

Ilyen előzmények után kortársai természetesen tartották, hogy amikor az 1935. VI. tc. értelmében újjászervezett tankerületi főigazgatóságok betöltésére sor került, őt a szegedi tankerület élére nevezték ki, Horthy Miklós kormányzó és Klebelsberg Kunó miniszter szeretett városába.

A tankerület mint intézmény, 1868-ig mindenfajta állami iskola területi és szervezeti keretét jelentette, ettől kezdve 1935-ig csak a középiskolákét. Az 1935. VI. tc. valamennyi közép- és középfokú iskola felügyeletét a tankerületi főigazgatóságok hatáskörébe utalta. A törvény alapján a szegedi tankerülethez tartozott Békés, Csongrád vármegyék, Csanád-Arad-Torontál egyelőre egyesített vármegye, Szeged, Hódmezővásárhely törvényhatósági jogú városok területe. A tankerület székhelye Szeged maradt.

Látható tehát, hogy Kisparti János fontos megbízatást kapott. Kétségtelen, hogy vidékre került. Ez azonban nem száműzetés volt, hanem újabb megmérettetés, hiszen Szegedre, az iskolák városába, a „szegedi gondolat” elindulásának színhelyén kapott kinevezést. Megbízatása nem lefokozást, hanem pályája kiteljesedését jelentette számára.

Új elvek alapján elgondolt tankerületét azonnal megszervezi, működésének feltételeit folyamatosan biztosítja. Egykor mint osztályfőnök, azt akarta, hogy osztálya legyen az első, mint igazgató intézetének jó hírnevéért mindent megtett; most pedig az volt a célja, hogy tankerülete mintakerület legyen. Feladatkörében nem érezte magát idegennek, hiszen a különböző bizottságokban való működése és tanácskozáson való részvétele folyamán tövéről hegyére megismerte a magyar nevelésügy állását és megoldásra váró feladatait. A középiskola világából jött ember otthonosan érezte magát a különböző iskolatípusok között. Minthogy természeténél fogva a szervezés és irányítás embere volt, az új tankerület munkába állításának nehézségeit egykettőre legyőzte, lendülete munkatársait is magával ragadta, s szinte nem ismert akadályt tervei megvalósításában. Az ő tankerületén már kezdetben sem érződött, hogy vidéken van.

Valami keménység, érdesség volt az arcára vésve, valahányszor főigazgatói minőségben jelent meg valahol, de legbensőbb munkatársai tudták, milyen körültekintéssel, mennyi megfontolással mondta ki véleményét. Tudta, hogy szükséges a jól felszerelt, egészségi követelményeknek megfelelő iskolaépület, de ennél is előbbre való az iskola lelke: a képzett, hivatásáért lelkesedő tanár és tanító, ezért sohasem vakították el bizonyos „vívmányok”, technikai berendezések. A kiállítások értékét sem becsülte túl. A szellem volt a fő; a tanár egyéniségétől, rátermettségétől többet várt, mint a legköltségesebb laboratóriumtól. Korszerű tanítást csak korszerű tanároktól lehet várni, ezért érezte fontos problémának a pedagógusképzést tankerületében is.¹³

Kisparti főigazgatósága alatt az iskolák tudományos és ismeretterjesztő tevékenysége jelentős változást mutatott. Tankerületében színvonalas továbbképző tanfolyamokat szervezett, melyeken a kor híres, haladó tudósai tartottak előadásokat (Várkonyi Hildebrand, Sik Sándor, Mester János, Mészöly Gedeon, Kogutowicz Károly stb.).¹⁴

1936-tól jelentette meg „A szegedi tankerület közleményei” sorozatot, ennek 5 kötete ma is fontos országos vonatkozásban.¹⁵ Kisparti legfőbb törekvése az volt, hogy elérje a kor híres irodalomtörténésze és tankerületi főigazgatója, Pintér Jenő már indult sorozatának (Pesti tankerület évkönyvei) színvonalát; s egyben az is, hogy az általa szerkesztett köteteknek sajátos arculata legyen. (A korból egyébként ki lehet emelni a pécsi tankerület kiadványait is.) Kisparti kötetei az egyes iskolatípusok problémáit dolgozták fel.

A főigazgató elnöki minőségben több előadást tartott a fővárosban, Budapesten is, elsősorban a Katolikus Középiskolai Tanáregyesület közgyűlésein. (1937-ben a középiskola egyéniségéről, 1938-ban a filozófia és a nevelés kapcsolatáról stb.).¹⁶

Kispartti János egyik legértékesebb alkotása, a Nevelésügyi Szemle megalapítása volt (1937). A folyóirat tipikusan szegedi termék, de országos szükségletet és igényt elégített ki. A szerkesztőségben olyan nagy nevek találhatók, mint Várkonyi Hildebrand, Somogyi József, Tettamanti Béla, Mester János.

A „Cselekvés Iskolája” és a „Nevelésügyi Szemle” jelezte ekkor azt a szellemi kapacitást, melyet Szeged jelentett az ország pedagógiai és pszichológiai szakmai életében. A „Cselekvés Iskolája a szegedi Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola folyóirata volt, hatását, jelentőségét Simon Gyula dolgozta fel. E folyóirat örököse ma a „Módszertani Közlemények”.

A Nevelésügyi Szemlének nincs folytatása, a Pedagógiai Lexikon sem emlékezik meg róla, pedig hatása jelentős volt a kor iskolájára. A Pedagógiai Lexikon egyébként a „Magyar Művelődés” folyóiratot sem említi meg, Kispartti korábbi alkotását.

Kispartti János 50 éve, 55 éves korában, 1940. december 23-án távozott az élők sorából. Utolsó műve a szegedi piarista rendház kertjének újraültetése volt. Esős őszi napokon is sürgette a fültető kertészek munkáját. Mintha érezte volna, hogy nincs sok ideje. Ekkor is másoknak és a jövő számára dolgozott. A kor folyóiratai megrendülten búcsúztatták.

A ma emberét is megragadja Kispartti János egyénisége. A legnagyobb kincs, amit ránk hagyott, eszményekért lángoló, munkás életének és harmonikus egyéniségének emléke. Egész életében tartotta magát fiatalkori álmaihoz, kijelentéséhez: „A közjólét számára a „kell”, amit meg kell valósítani” — ebből csak akkor engedett, amikor más választása nem volt. Ő is hozzájárult, hogy Szeged kultúrközpont legyen.

Példája a ma pedagógusának is erőt adhat, hiszen egy vesztes háború után a mainál is rosszabb gazdasági helyzetben a kiutat az önzetlen munkában találta meg.

FORRÁSOK, IRODALOM

- [1] Váci plébániai anyakönyvi bejegyzések X. kötet, 47. oldal. 70.
- [2] A váci és a kecskeméti kegyesrendi gimnáziumok értesítői alapján.
- [3] *Balanyi György*: Kispartti János (1885—1940). Nevelésügyi Szemle 1942, 1—7.
- [4] *Kispartti János*: Szociális levelek (Levelek egy ifjúhoz. A váci kegyesrendi gimnázium értesítője az 1909/10-i tanévről.) Vác, 1910., 5—47.
- [5] *Kispartti János*: A nevelés eszménye (Elmélkedések). A váci kegyesrendi gimnázium értesítője az 1910/11-i tanévről. Vác, 1911., 27—59. Az idézet az 57. oldalon.
- [6] *Kispartti János*: Az erkölcsi nevelés elvei a filantrópistáknál. Vác, 1913.
- [7] *Kispartti János*: A váci Theresianum története. Vác, 1914. Váci Könyvek-sorozat, 8. kötet. Váci Múzeumegyesület kiadásában.
- [8] *Magyar Művelődés* 1922/2—3., 114.
- [9] *Kispartti János*: A középiskolai tanárképzés elvi szempontjai. *Magyar Művelődés* 1925/4—5., 55—64.
- [10] *Kispartti János*: A piaristák törekvései a reális irányú oktatás terén. *Magyar Paedagogia*, 1925., 104—115.
- [11] A családi nevelés útjain. Szerkesztette Kispartti János. Bp., 1935. (Benne „A pályaválasztásról” c. tanulmánya, 176—187.)
- [12] A cselekvés iskolája 1935/36/3—4., 200—202. Az idézet a 200. oldalon.
- [13] *Megyer József* alapján: Kispartti János (1885—1940). A szegedi kegyesrendi gimnázium évkönyve az 1940/41-i tanévről. Szeged, 1941., 6—7.
- [14] Nevelésügyi Szemle alapján.
- [15] Az öt kötetet Kispartti János szerkesztette, címeik: Középiskolai kérdések; Polgári iskolai kérdések; Népinevelési kérdések; Szakiskolai kérdések; Elmélet és gyakorlat kérdései a szakoktatásban.
- [16] A „Magyar Középiskola” folyóirat az említett évfolyamokban rendszeresen és részletesen beszámolt a Katolikus Középiskolai Tanáregyesület közgyűléseiről.